

על קנאה והגשמה
הרב מואיז נבון

ספרי דברים פרשת עקב פיסקא מט - דורשי הגדות אומרים רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומדבק בדרכיו.

בראשית רבה (וילנא) פרשה יט ד"ה ב ויאמר אל - ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים, **אמר רבי חנינא בן סנסן** ארבעה הן שפתחו ב"אף" ונאבדו ב"אף", ואלו הן **נחש, ושר האופים, ועדת קורח, והמן.** נחש (בראשית ג) ויאמר אל האשה אף, שר האופים (שם /בראשית/ מ) אף אני בחלומי, עדת קרח (במדבר טז) אף לא אל ארץ, המן (אסתר ה) אף לא הביאה אסתר.

פסיקתא זוטרנא (לקח טוב) אסתר פרק ה סימן יב - אף לא הביאה אסתר. כל שפתחו באף לא הצליחו, **הנחש** שאמר אף כי אמר אלהים וגוי (בראשית ג, א), נתקלל ונתמעטו מזונותיו, **שר האופים** אמר אף אני בחלומי (שם מ, טז), ונתלה, **קרח** אמר אף לא הביאותנו וגוי (במדבר טז, יד), נשרף ונבלע, **המן** אמר אף לא הביאה, נאבד הוא וזרעו:

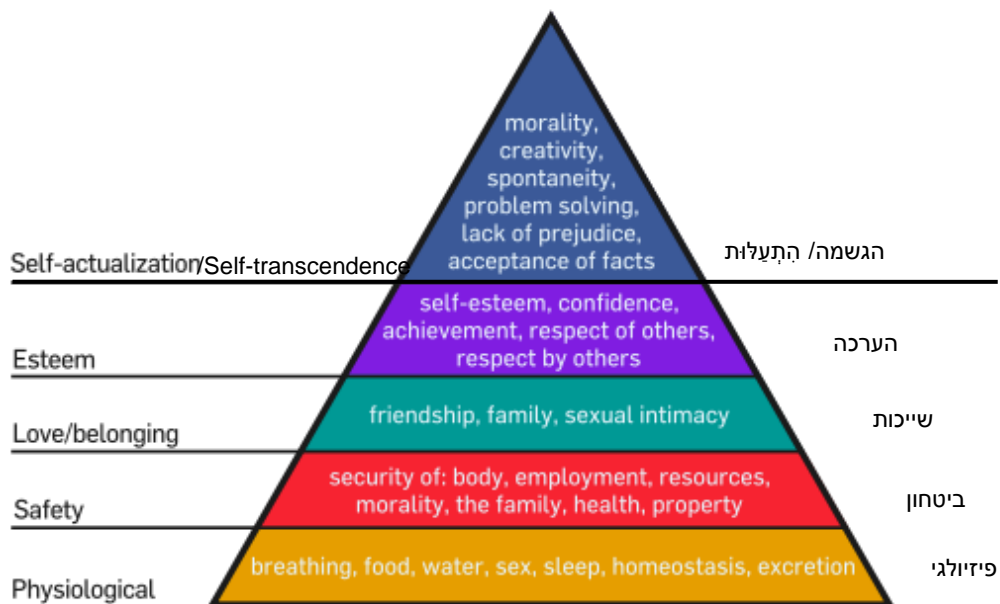
אבות ד: כא רבי אליעזר הקפר אומר הקנאה והתאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם:

Kant, The Metaphysics of Ethics, Chapter I

Envy is the propensity to perceive the welfare of our neighbour with a grudge, even though our own happiness does not suffer by it; and, when it rises to the extreme of tempting any one actively to diminish his neighbour's happiness, is the highest and most aggravated kind of envy, although otherwise it is most commonly no more than jealousy, and is only indirectly a wicked sentiment, viz., an ill-will at finding our own happiness cast into the shade by the surpassing prosperity of our neighbour; and is a displeasure arising from not knowing how to estimate our own advantages by their own intrinsic worth, but singly by comparing them with those enjoyed by others: from hence come the expressions, the *envious* concord and happiness of a married pair, or of a family, just as if these were cases where it were quite allowed to envy. The movements of envy are implanted in the human heart, and it is only their utterance which can raise it to the shocking and disgraceful spectacle of a peevish, self-tormenting passion, which aims, in its inward wish, at the destruction and ruin of the good fortune of another,—a vice alike contrary to what is due from us to our neighbour and to ourselves.

MN: Envy expresses itself in anger toward the object of one's envy.

~ Maslow's Pyramid of Needs ~

~ הנחש – צרכים פיזיולוגיים ~

בראשית פרק ג פסוק א והנחש היה ערום מכל חית השדה אשר עשה יקוק אלהים ויאמר אל האשה אף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן:

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף ט עמוד א

שכל הנותן עיניו במה שאינו שלו, מה שמבקש אין נותנין לו, ומה שבידו נוטלין הימנו. [עמוד ב] וכן מצינו בנחש הקדמוני, שנתן עיניו במה שאינו ראוי לו [רש"י - נתן עיניו בחוה ובא עליה והיינו דכתיב (בראשית ג) "וַיֹּאמֶר יְקֹנֵק אֱלֹהִים לְאִשָּׁה מַה זֹאת עָשִׂית וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הַנְּחָשׁ הִשְׂאִנִּי וְאָכַל" לשון תשמיש ונשואין הוא], מה שביקש לא נתנו לו, ומה שבידו נטלוהו ממנו; אמר הקדוש ברוך הוא: אני אמרתי יהא מלך על כל בהמה וחיה, ועכשיו + בראשית ג + ארור הוא מכל הבהמה ומכל חית השדה; אני אמרתי יהלך בקומה זקופה, עכשיו על גחונו ילך; אני אמרתי יהא מאכלו מאכל אדם, עכשיו עפר יאכל; הוא אמר אהרוג את אדם ואשא את חוה, עכשיו איבה אשית בינך ובין האשה ובין זרעך ובין זרעה.

~ שר האופים – צרכים של ביטחון ~

בראשית מ:טז

וַיֵּרָא שֵׁר הָאֹפִים כִּי טוֹב פֶּתֶר וַיֹּאמֶר אֶל יוֹסֵף אֵף אֲנִי בְּחִלּוּמֵי וְהִנֵּה שְׁלֵשָׁה סִלֵי חֲרִי עַל רֵאשִׁי: (יז) וּבִסֵּל הָעֶלְיוֹן מִכָּל מֵאֲכָל פְּרִיעָה מַעֲשֶׂה אִפָּה וְהָעוֹף אֲכָל אֶתְּם מִן הַסֵּל מֵעַל רֵאשִׁי:

R. Riskin (Genesis, Miketz)

The chief baker's dream ... the birds, or nature, are "out to get him".

רד"ק בראשית פרשת וישב פרק מ פסוק טז

וירא - ראה בלבו להשמעות אזניו כי הפתרון טוב הוא, וחשב כי כן יאמר פתרון חלומו הטוב כי דעת בני אדם כי החלומות הולכים אחר הפתרון. וכן בדברי חז"ל (ברכות נ"ה) כל החלומות הולכים אחר הפה. ויוסף מה שהבין בחלום כל אחד פתר לפי שכלו אם טוב אם רע:

Dream Symbols

"Thieving birds, such as magpies, may suggest a threat to a relationship or adultery. Territorial birds, such as blackbirds, can represent jealousy."

רמב"ן בראשית פרשת וישב פרק מ פסוק טז

(טז) כי טוב פתרו - ... והטעם לאמר כן, כי האיש הזה מבזה על יוסף, חושב בו שלא ידע לפתור אותו לעולם, ולא יגיד לו החלום אם לא בראותו כי פתרו לחברו יפה וכהוגן....:

בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וישב פרשה פח

... "חטאו משקה מלך מצרים והאלפה לאדניהם", בתשמיש אדוניהם, ר' אביתר אמר בקשו להזדוג לבת המלך, נאמי כאן "חטאו" ונאמי להלן "וחטאתי לאלהים" (בראשית לט ט).

- **בראשית לט (ט)** איננו גדול בבית הזה ממני ולא חשף ממני **מאומה כי אם אותך** באשר את אשתו ואיך אעשה הרעה הגדלה הזאת **וחטאתי לאלהים**:
- **בראשית לט (ו)** ויעזב כל אשר לו ביד יוסף ולא ידע אתו **מאומה כי אם הלחם** אשר הוא אוכל ויהי יוסף יפה תאר ויפה מראה:

רש"י בראשית פרשת וישב פרק לט פסוק ו

כי אם הלחם - היא אשתו, אלא שדבר בלשון נקיה:

רמב"ן בראשית פרק מ (ז) ... שאילו נמלט שר האופים [מפתרונו של יוסף - ר' שוול] היה תולה אותו [שר האופים היה תילה את יוסף - ר' שוול]:

~ קרח ועדתו – צרכים של שייכות ~

תהלים פרק קו פסוק טז

וַיִּקְנְאוּ לְמֹשֶׁה בְּמַחֲנֵה לְאַהֲרֹן קְדוֹשׁ יְקֹנֵק:

מצודת דוד תהלים פרק קו פסוק טז

ויקנאו - הכעיסו למשה במחנה בפרסום רב והם קרח ועדתו שקנאו למשה ולאחריו:

במדבר פרק טז (א) ויקח קרח בן יצהר בן קהת בן לוי ודתן ואבירם בני אליאב ואון בן פלתי בני ראובן: (ב) ויקמו לפני משה ואנשים מבני ישראל חמשים ומאתים נשיאי עדה קראי מועד אנשי שם: (ג) ויקהלו על משה ועל אהרן ויאמרו אליהם **רב לכם כי כל העדה כלם קדשים ובתוכם יקוק ומדוע תתנשאו על קהל יקוק**: ... (יד) **אף לא אל ארץ זבת חלב ודבש הביאתנו ותתן לנו נחלת שדה וכרם העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה**:

Maslow's third level, the *need for belonging and love*, focuses on **our desire to be accepted, to fit in, and to feel like we have a place in the world.**

רש"י הירש במדבר פרשת קרח פרק טז פסוק ג

... ונראה מכאן שהם קמו על משה בשתי טענות - או מוטב: בטענה אחת ובתוכחה אחת. תחילה טענו: "כל - העדה" וגו', ולפיכך: "רב - לכם"; כל העדה - לא רק בכללה אלא בכל פרטיה כלם קדשים ושכינה שורה בקרבם: כל אחד ממששים רבוא בני העדה הוא קדוש וקרוב אפוא לה', ולפיכך אין צורך בכהן שיבטא בשמו את מחשבותיו ואת הגיגיו ויקרב אותם לה' בקרבן. וה' הבטיח להשרות את שכינתו על אותם ששים רבוא, ולא על יחיד כל שהוא, ולפיכך אין ה' זקוק לנביא כדי להביא את דברו לאותם ששים רבוא. ולפיכך "רב - לכם", כולם קרובים לה' וה' קרוב לכולם ושוב אין צורך לא באהרן ולא במשה; ולפיכך עצם מעמדם של משה ואהרן הוא יהירות שישודה בשקר. ונוסף על כך: לו יהי כדבריהם, ויש צורך ביחיד העומד בראש הכלל והמייצג אותו - מדוע דוקא אהרן ומשה? מדוע לא תינתן זכות לעם לבחור לו את נציגו, מה מצדיק את אהרן ואת משה להעמיד את עצמם בראש האומה!?

במדבר רבה (וילנא) פרשת קרח פרשה יח סימן ג

ויקח קרח מה כתיב למעלה מן הענין (במדבר טו) ועשו להם ציצית קפץ קרח ואמר למשה טלית שכולה תכלת מהו שתהא פטורה מן הציצית א"ל חייבת בציצית א"ל קרח טלית שכולה תכלת אין פוטרת עצמה ארבע חוטין פוטרות אותה, ...

~ המן – צרכים של כבוד והערכה ~

אסתר פרק ה (יב) ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל המשתה אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה עם המלך:

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף ט עמוד ב ... והמן, שנתנו עיניהם במה שאינו ראוי להם, מה שביקשו לא ניתן להם, ומה שבידם נטלוהו מהם.

ליקוט שמעוני אסתר רמז תתרנט

אמר חרבונוה וכי הרעה הזאת בלבד עשה לך הוא היה עם בגתן ותרש באותה עצה, תדע לך שכן היה שמיד כשהודיעך מרדכי הדבר מיד שטמו והכין לו צליב והנה הוא בביתו של המן, מיד אמר המלך תלוהו עליו:

Me'am Lo'ez (Esther 7:9)[Haman had a] "plot to kill the king and take Esther as his own."

מהרש"א חידושי אגדות מסכת מגילה דף יב עמוד ב

... דהמן לא היה מקנא אלא במרדכי ...

ר' צדוק הכהן מלובלין - ליקוטי מאמרים עמוד קכב

... דמרדכי לא יכרע לעורר קנאת המן ...

אסתר פרק ג

(א) אחר הדברים האלה גדל המלך אחשוורוש את המן בן המדתא האגגי וינשאהו וישם את פסאו מעל כל השרים אשר אתו: (ב) וכל עבדי המלך אשר בשער המלך פרעים ומשתחוים להמן כי בן צוה לו המלך ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה: (ג) ויאמרו עבדי המלך אשר בשער המלך למרדכי מדוע אתה עובר את מצות המלך: (ד) ויהי <באמרם> פאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם ויגידו להמן לראות היעמדו דברי מרדכי כי הגיד להם אשר הוא יהודי: (ה) וירא המן כי אין מרדכי פרע ומשתחוה לו וימלא המן חמה: (ו) ויבז בעיניו לשלח יד במרדכי לבדו כי הגידו לו את עם מרדכי ויבקש המן להשמיד את כל היהודים אשר בכל מלכות אחשוורוש עם מרדכי:

MN: Only by freeing oneself of envy at every stage of addressing fundamental needs, can one aspire to the stage of self-actualization – for envy, as Kant noted, is the result of not knowing one's own worth – and only by attaining a true appreciation of self can one hope to actualize his own unique self.

POSTSCRIPT

רמח"ל, דרך השם (א:ד:ז)

מעשה המצוות, הנה תכלית בו לאדם שיעשהו מבואר הוא, שהוא לקיים מצוות בוראו ולעשותו חפצו. והנה הוא מקיים חפצו יתברך בזה, בשני דרכים נמשכים זה מזה:
- והיינו כי הוא מקיים חפצו במה שציווהו שיעשה המעשה ההוא והוא עושהו.
- והשנית, כי הנה במעשה ההוא הנה הוא משתלם באחת ממדרגות השלמות שהיא תולדת המצווה ההיא וכמו שביארתי. והנה מתקיים חפצו יתברך, שהוא חפץ שיהיה האדם משתלם ומגיע ליהנות בטובו יתברך.

אכן מה שהאדם משתמש מן העולם לצורכו, הנה צריך תחילה שיהיה מוגבל בגבול רצונו יתברך, דהיינו שלא יהיה בו דבר ממה שמנעו ואסרו האל יתברך, ושלא יהיה אלא הראוי לבריאות הגוף וקיום חיותו על הצד היותר טוב, ולא כפי נטיית החומר ותשוקתו למותרות. ויהיה הכוונה בו, להיות הגוף מוכן ומזומן לכשתשתמש ממנו הנשמה לצורך עבודה בוראו, שלא תמצא לה עיכוב בהעדר הכנתו וחולשתו.

וכשיהיה האדם משתמש מן העולם על הדרך הזה, הנה ימצא התשמיש ההוא בעצמו פועל השלמות כמו שביארתי, ויקנה בו מעלה אמיתית כמו שיקנה במעשה כל המצוות כולן, כי גם זה מצווה עלינו, לשמור את גופנו בהכנה הגונה לשיכול לעבוד בו את בוראנו, ונשתמש מהעולם לכוונה זו ולתכלית זה כפי המצטרך לנו, ונמצא אנחנו מתעלים במעשה הזה, והעולם עצמו מתעלה בזה בהיותו עוזר לאדם לשיעבוד את בוראו.

R Hirsch (Avot 4:21)

God caused man to live in the world and made him fit for it. It is only in connection with this world and through the endeavor to utilize his energies in the service of the world and its welfare that man fulfills his purpose. The vices listed here, however, make selfish interest the sole purpose of him whom they dominate and so they cause him to clash with the rest of the world, for under such circumstances the world has value to him only as long as it will cater to his desires. Thus he forfeits the destiny for which God made him.

MN: Given that envy, as noted by Kant, is a part of human nature – a.k.a., *yetzer hara* – this trait must be sublimated to fulfill man's goal. This idea is articulated by the Tifferet Yisrael when he explained that even *kinah* can be used – maybe only in a general sense, but maybe as Berman below explains, to aspire to be like someone great:

תפארת ישראל - בועז מסכת ברכות פרק ט אות ב

... נ"ל עוד לפרש דעבודה לה' בשני היצרים. הוא יכול להיות באופן זה שישתמש אדרבא באש דיצה"ר כמו החמדה. והתאוה. והכעס. והגאווה. והקנאה. להתלהב עצמו לפעולת המצוה ולעשיית מעייט. נמצא משתמש ביצה"ר למייע. ובקרירות ומנוחת היציט ישתמש לעכב ולקרר עצמו לבלי לעבור על מצות ל"ת.

Dr. Avi Berman, Envy at the Cross-Road between Destruction, Self-Actualization, & Avoidance

Envy is traditionally considered a hostile emotion towards the other's happiness. Envy arouses fear and hate. It is totally clear that some of the envious people do behave in a destructive manner while others, when envious, tend rather towards self-actualization and equalization, without hurting the other or what is the other's. An observation made by Frankel and Sherick (Frankel & Sherik, 1977) on children showed after two years of age, an important transformation occurs in the behavior stemming from envy. If, indeed, until that moment behaviors of taking and destruction are seen, then from two years and above, children want to be like their object of envy. "I want like that" replaces "I want that". This transformation helps many children to aspire to equalize and to learn to request as a solution to their envy. The chapter proposes three factors that define the difference between those who tend to spoil and destroy and those who tend to self-actualize and/or equalize. The first factor deals with the awareness (consciousness) and the owning of the emotion. The second factor deals with self-image and especially with the self-evaluation of personal capability (as a part of self-image). The third factor is the one of deservingness (or entitlement). By this chapter, the people who will tend to strive and self-actualize when envious are those who are aware of their envy, believe in their capability and have a positive evaluation of their deservingness. These people will be able to gain personal growth while envious. The people who are the most dangerous in their envy are those who do not identify it as such, and thus do not own it, have a low appreciation of their capability and together with that have a high evaluation of deservingness: they feel they deserve more (or better) and the gap in favor of the other creates in them a sense of wrongfulness and rage. Beside equalizing and destructiveness there is another important behavior that stems from envy: namely avoidance. People who are aware of their envy, but do not experience themselves as deserving more and do not estimate themselves as capable of achieving more, will tend to avoid the challenge and to distance themselves to the more calm and secure social situations.